

Az egykori népbiztosok börtönből írt levelei ^[1]

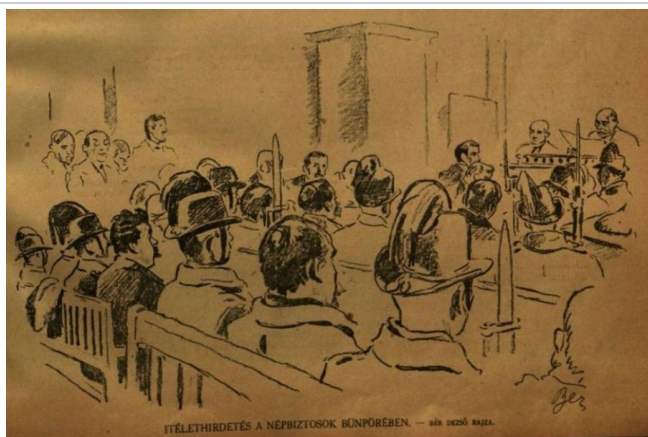
„Ezek szerint megállapítható, hogy letartóztatottjaink csak felét kapják meg az életműködés karbantartásához szükséges tápanyagoknak, különösen, ha tekintetbe vesszük, hogy fogházunk helyiségei fűtve nem lévén, a tápanyagok egy része a test melegítésére is felhasználatik. [...]

Az 50%-os hiányos táplálkozás megállapításával az orvos elvégezte szakszerű kötelességét s hivatása felhívni az Igazgatóság figyelmét, hogy az eddigi tápanyagok kétszeresét nyújtsa, ellenkező esetben a skorbut és gyakoribb szívhűdések esetei el nem kerülhetők.”

Bevezető

Tanulmányomban a Magyarországi Tanácsköztársaság bukása után, 1920-ban bíróság elé állított népbiztosok által a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszéki Fogházban írt és megőrzött leveleket vizsgálom, melyek fontos szerepet játszanak a népbiztos-per előkészítő szakaszának megismerésében és megértésében.

A sajátos körülmények között, a fogház falain belül íródott levelek töredékes anyaga látéleletet ad arról, hogy az előzetes letartóztatásban lévő egykori népbiztosoknak az 1920. július 5-én kezdődő tárgyalást megelőző 10-11 hónapban milyen gondolatai lehettek, milyen nehézségekkel kellett szembenézniük, és minek kapcsán ragadtak tollat. Emellett betekintést nyerhetünk abba a félelemmel teli időszakba, amikor elkezdődtek a számonkérések, az ellenforradalmi bíróságok tárgyalásai, a kivégzések, és az egykori népbiztosok félve várták, hogy milyen sorsot szánnak számukra. A levelek a külvilággal való kapcsolatteremtés egyik módját jelentették, melyek között hivatalos és magánlevelek egyaránt találhatók.

Az államügyészségnek írt hivatalos levelek mellett kiemelt figyelmet érdemelnek a fogház személyzete vagy más rendvédelmi szervek által elkobzott magánlevelek. Ezeknek az írásoknak a vizsgálatokor figyelembe kell venni, hogy keletkezésüknek mindig van kiváltó oka, ugyanis a szerző valamit a címzett tudomására akar hozni, vagy tőle érdeklődik valami felől. Azt is ki kell emelni, hogy egy levél önmagában nem, hanem csak az összefüggésrendszert vizsgálva érthető meg. Emiatt meg kell nézni keletkezésének idejét, a megszólítást és a búcsúzást, ugyanis ezek sokat elárulnak a küldő és a címzett viszonyáról, s így a levélben olvasott információkhoz többtartalom társul.

1919. augusztus 1-én a proletárdiktatúra bukása után a vértelen átmenetet biztosító szociáldemokrata Peidl-kormány került hatalomra, mely elkezdte a tanácskormány időszakában született rendeletek eltörlését. Ezzel egy időben az ellenforradalmi erőkből megfogalmazódott az igény a proletárdiktatúra egykori vezetőinek felelősségre vonására és a jogrend helyreállítására. Ennek jegyében a hatalmat puccsal megragadó Friedrich-kormány támogatásával az újjáalakult budapesti államügyészség megkereste a budapesti rendőr főkapitányságot, hogy intézkedjen a volt népbiztosok és főfunkcionáriusok elfogásáról és előzetes letartóztatásba helyezéséről. A rendőrség országos körözést adott ki, és a nyomozók megfigyelés alá vették a népbiztosok lakásait, illetve azokat, akikről feltételezték, hogy kapcsolatban álltak velük. A Tanácsköztársasággal kapcsolatos számonkéréshez a jogalapot a Friedrich-kormány által 1919. augusztus 19-én kiadott, a gyorsított bűnvádi eljárásról szóló 4039/1919. számú M.E. rendelet teremtette meg .

A népbiztos-perben bíróság elé állított egykori népbiztosokra vonatkozóan 1919 augusztusában sorban érkeztek a feljelentések a rendőrséghez, melyek kapcsán a nyomozó hatóságok folyamatosan végeztek kiszállásokat. Augusztus folyamán otthonukban fogták el és állították elő a főkapitányságon *Nyisztor György* földművelésügyi és *Bokányi Dezső* munkaügyi és népjóléti népbiztos. *Kalmár Henrik* német és *Bajáki Ferenc* szociális termelési népbiztos a körözés hatására adta fel magát a rendőrségen. *Ágoston Péter* külügyi és igazságügyi, *Dovcsák Antal* szociális termelési és *Haubrich József* kereskedelemügyi és hadügyi népbiztosnak, akik az átmenetet biztosító Peidl-kormányban miniszteri posztot töltöttek be, a Friedrich-kormány egyik tagja, *Pekár Gyula* utóbbi tisztségük okán felajánlotta, hogy útlevelet biztosít számukra. Ők azonban nem éltek a menekülés lehetőségével.

Nyisztor György
földművelésügyi népbiztos

Bokányi Dezső
munkaügyi és népjóléti népbiztos

Kalmár Henrik
német népbiztos

Bajáki Ferenc
szociális termelési népbiztos

Ágoston Péter
külügyi és igazságügyi népbiztos

Dovcsák Antal
szociális termelési népbiztos

Az egykori, alapvetően szociáldemokrata érzelmű népbiztosok egy kivétellel (Dovcsák Antal) meg voltak győződve az ártatlanságukról. Nem ismerték fel az ellenforradalmi rendszer természetét és nem hitték, hogy politikai tetteikért letartóztatják, és bíróság elé állítják őket. Dovcsák Antal ugyanis a Tanácsköztársaság bukása után bujkált, rejtékhelyéhez egy csomag vezette el a házáat folyamatosan megfigyelő rendőrt. A Kommunista Magyarországi Pártjának egyik alapító tagját *Vántus Károlyt* korábbi földművelésügyi népbiztosot 3,5 hónapos bujkálás után 1919. október 14-én a nagykorúti Meteor szállóban tartóztatták le. Kelen József szociális termelési népbiztosot pedig Bécsbe való szökése során Sopronban fogták el, és szállították vissza Budapestre. Miután az elérhető egykori népbiztosokat őrizetbe vették, a rendőrség házkutatást tartott lakásaikban, melyeket zár alá vettek, ingóságait pedig lefoglalták.

Ezt követően az államügyészség kihirdette előttük előzetes letartóztatásba helyezésüket és pár napon belül a rendőrségről a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszéki Fogházba szállították őket. *Haubrich József* augusztus 16-án, *Szabados Sándor*, Nyisztor György és Dovcsák Antal augusztus 19-én, Kalmár Henrik és *Kelen József* 1919. augusztus 21-ig, Bokányi Dezső augusztus 23-án, Bajáki Ferenc augusztus 25-én, a később elfogott Vántus Károly október 25-én, Ágoston Péter pedig a házi őrizet feloldása után 1919. november 15-én került az államügyészség fogházába. A népbiztosok elleni egész eljárással a hisztériakeltés, megfélemlítés, a hatalomból rövid időre kibillentettek bosszújának kielégítése volt a cél.

A Tanácsköztársaság utáni számonkérés jegyében 1919 augusztusa során sorra teltek meg politikai foglyokkal a börtönök, az ügyészségi fogházban is komoly helyhiánnyal küzdöttek a nagyszámú kommunista, illetve átmenetileg kommunistává vált szociáldemokrata letartóztatása miatt. Emellett 1919-1920 derekán a magyarországi súlyos gazdasági helyzet okán komoly élelmiszerhiány súlyosította a foglyok ellátását, ugyanis a közéletmezési hivatal nem utalta ki a szükséges élelmiszermennyiséget. Az akkori börtönkörülményeket jól érzékelteti egy 1920 márciusában az Országos Gyűjtőfogházban készült orvosi jelentés: „a letartóztatottak jó része lesoványodott, vérszegény, szédül, álmatlan, éhezést panaszol, s úgyszólván szemmel láthatóan gyengül, az ambulanciákon naponta 80-100 jelen meg, sírva könyörög az orvosnál élelmezésért.” A panaszokat kivizsgáló gyűjtőfogházi főorvos arra a megállapításra jutott, hogy a foglyok csak a felét kapják meg „az életműködés karbantartásához szükséges tápanyagoknak.” Arra is kitért, hogy mivel a fogház helyiségei fűtetlenek és a foglyok ruházata hiányos, így a megfelelő élelmezés azért is lenne fontos, mert részben a test melegítését kellene szolgálnia. (Lásd az 1. számú dokumentumot!)

Hasonló állapotok és körülmények uralkodhattak az államügyészség fogházában is, ahol a tíz népbiztos előzetes letartóztatását töltötte. Emiatt a börtönben különféle egészségügyi problémák jelentkeztek náluk. Csak a hivatalos szerveknek címzett levelek írását engedélyezték számukra, így a budapesti államügyészségnek írhattak leginkább a betegségeikkel, illetve a védelemmel és a tanúkihallgatásokkal kapcsolatban. Az egészségügyi állapotukra vonatkozó leveleket az 1919 őszét követő időszakban, pár hónappal előzetes letartóztatásuk után fogalmazták, melyekkel a népbiztosok egészségügyi problémáikra hivatkozva szerettek volna a fogházból kijutni, illetve nagyobb mozgásszabadságot elérni.

A 49 éves Kalmár Henriknek a felső fogainak hiánya okozott komoly gondokat, melyre elsőként nem ő, hanem *dr. Ötvös József*, törvényszéki fogházorvos hívta fel 1919. október 8-án a budapesti államügyészség figyelmét. Levelében azt közölte, hogy Kalmár csak folyékony tápszert tud megenni, nem tud rágni, melynek következtében fogyás, valamint különböző betegségek: gyomorbélhurut, vérszegénység, ideggyengeség lépett fel nála. Így azt kérte az orvos, hogy a felsőfogak mihamarabbi műfogorral történő pótlása miatt Kalmár fogva tartását hat hétre függeszék fel. (Lásd a 2. számú dokumentumot!) Ezzel kapcsolatban Kalmár Henrik is fogalmazott egy levelet az államügyészségnek 1919. október 11-én, mivel „*tegnap az én fogaimnak az ügye nem volt helyesen elintézve*”. Leveléből az derül ki, hogy a felső fogait egy kivétellel a világháború alatt vesztette el, mely miatt gyomor és bélfájdalmi voltak, ezért kérte az ügyészséget, hogy ennek elintézése végett a fogházból ideiglenesen engedjék szabadon. (Lásd a 3. számú dokumentumot!)

Szabados Sándor

A 45 éves Szabados Sándor 1919. december elején idült orr-garat-gégehurutjára hivatkozva azt kérte az államügyészségtől, hogy a szükséges orvosi kezelése miatt kísérelve együtt hetente többször elhagyhassa a fogházat és felkereshesse állandó kezelőorvosát. (Lásd a 4. számú dokumentumot!) Az államügyészség kikérte *dr. Ötvös József*, törvényszéki fogházorvos szakvéleményét, aki 1920. január 27-én kelt levelében azt közölte, hogy Szabados betegségét a fogházban is lehet kezelni, így kérését nem tartotta indokoltnak. (Lásd az 5. számú dokumentumot!) Bár eltérő volt a szakvélemény kettejük egészségügyi állapotáról, az államügyészség egyiküknek sem engedélyezte a fogházon kívüli orvosi kezelést.

A letartóztatás, az előzetes letartóztatásba helyezés és a fogházban való fogva tartás körülményei megviselték az egykori népbiztosokat és többé-kevésbé mindannyian szenvedtek idegrendszeri betegségektől, azaz a neurózis valamilyen formájától. A több hónapos bezártság, a jövő bizonytalansága, a várható

tárgyalás, az esetleges életfogytiglani vagy halálos ítélet mindenkiben komoly szorongást és félelmet váltott ki. Hitték saját ártatlanságukban és abban, hogy politikai tetteikért nem lehetne őket végrehajtani, de rá kellett jönniük, hogy a vádhatóság szemében a népbiztosok, mint a kormányzótanács tagjai ugyanolyan megítélés alá esnek, mint a vörösterroret végrehajtó *Cserny József, Korvin Ottó* és társaik. Az ügyészségi fogházban testközelből megtapasztalták, hogyan működött az ellenforradalmi számonkérés.

Ágoston Péter 1919. decemberi börtönaplójában írt Cserny Józsefék és Korvin Ottó peréről, az ott hozott halálos ítéletekről és a kivégzésekről.

„Nem tudom, hogy olyan nagy gonosztevők voltak-e, vagy olyan olcsó az emberélet. Ha olyan nagy gonosztevők voltak, akkor a polgári elem nagyon gyenge volt, mert nekem, akinek mégis volt érintkezésem velük, nem szóltak soha. Soha!”

Kelen Józsefet öccsével, Korvin Ottóval egy fogházban tartották fogva tartva, lelkeleg rettenetesen megviselte, amikor értesült az öccse ellen hozott halálos ítéletről. Felesége, 1 a hatóságok csupán pár pillanatrai búcsút engedélyeztek a testvéreknek a kivégzés előtt a fogház udvarán. Az ellenük készülő vádindítványt nem ismerve, félelemmel és bizonytalanságban teltek a napjaik, miközben folyamatosan hozták az ítéleteket az ellenforradalmi bíróságok. Ahogy Ágoston megfogalmazta: *„A bíróság álláspontja örületes. Amit a diktatúra alatt csináltak - az mind bűncselekmény, ami ma történik, az jog.”*

Éppen emiatt ügyvédek is azon munkálkodtak, hogy védeneciket egészségügyi állapotukra hivatkozva sikerüljön kiharcolni a fogházból. Kalmár Henrik ügyvédje, *Gündisch Guido* például az 1920 februárjában az ügyészségnek küldött levelében azt közölte, hogy véleménye szerint védenec elmeállapota gyanús, mivel a feleségének, Kalmár Henrikné *Binder Antóniának* zavaros tartalmú üzeneteket írt. **(Lásd a 6. számú dokumentumot!)** Kalmár Henrik ugyanis ezekben a rövid leveleiben írt értesítette feleségét, hogy *Váry Albert* főállamügyész egy szolgája a börtön udvarán azt kiáltotta neki, hogy a felesége ellen merényletet terveznek. Rettelve ennek megvalósulásától kérte, hogy nagyon vigyázzon magára, és tegyen az ügy kapcsán feljelentést. **(Lásd a 7. számú dokumentumot!)** Gündisch emellett felhívta az ügyészség figyelmét arra is, hogy Kalmár apját 15 évig kezelték elmeegógyintézetekben, és körülbelül kilenc évvel ezelőtt rajta is mutatkoztak az elmezavar tünetei, emiatt hetekig kezelték Pozsonyban. Ennek kapcsán azt kérte, hogy két törvényszéki orvos figyelje meg, és ha szükségesnek tartják, szállítsák a Lipótmezei intézetbe. Nem lehet véletlen, hogy az ügyvéd éppen ekkor, ezzel a módszerrel próbálta meg kihozni a börtönből. Levele ugyanis rávilágít arra, hogy a fogházban a foglyok kaphattak híreket a látogatóiktól vagy a köztörvényes bűnözőktől. Így értesült 1920 februárjában a többi fogollyal együtt Kalmár Henrik is *Somogyi Bélának*, a Népszava főszerkesztőjének különítményesek általi meggyilkolásáról, mely komoly pánikot váltott ki belőle. Ahogy Gündisch írta: *„talán Somogyi Béla meggyilkolása okozta a napokban védenecemnek oly magaviseletét, mely üldözési mániának tetszik.”* Emellett annak az aggodalmának is hangot adott, hogy Kalmár állapotát még tovább rontana, ha az ügyészségi fogházban a Gyűjtőfogházba szállítanák, mivel ott karhatalmi közegek őrzik a foglyokat, így ott még nagyobb veszélyben lenne. **(Lásd a 6. számú dokumentumot!)**

Ágoston Péterné is sok mindent megtett férje kiszabadítása érdekében, ennek köszönhetően ígéretet kapott *Váry Albert* főállamügyésztől, hogy segít beutaltatni egy szanatóriumba. Várynak erre vonatkozó javaslatát azonban 1920. április 28-án *Ferdinandy Gyula* igazságügy-miniszter elutasította. Tehát ez esetben is ugyanaz tapasztalható, mint a korábbi betegségeknel, hogy az ügyészség és az igazságügy-minisztérium elutasító magatartást tanúsított és egyikük számára sem engedélyezték a szanatóriumba való szállítást.

Az államügyészség fogházában a tárgyalás előtti időszakban a letartóztatott népbiztosok családtagjai és ügyvédek révén érintkezettek a külvilággal, de e rövid látogatások, beszélgetések leginkább arra szolgáltak, hogy magánéleti, illetve a védelmükkel kapcsolatos ügyekről beszéljenek, az aktuális politikai helyzet alakulása valószínűleg akkor kerülhetett szóba, ha az érintette őket. A fogházban szigorúan figyelték arra, hogy a politikai foglyok lehetőleg ne érintkezzenek egymással. Éppen ezért a politikai foglyokat vagy magánzárkába, vagy a köztörvényesekkel egy cellába osztották be, akik nem igen tudtak politikai információkkal szolgálni számukra. Az újság is tiltott volt számukra, nehogy rájuk vonatkozó hírekhez jussanak. Tudni lehet és a fennmaradt magánlevelekből ki is derül, hogy mégis hozzájuthattak újsághoz, például a leginkább vágóott Népszavához, amit a börtönön kívül dolgozó köztörvényesek hoztak be számukra. Ha azonban a cella átkutatásakor a fogház személyzete újságot talált, akkor kihallgatás és büntetés járt érte. 1920. március 22-én Ágoston Péter zárkájában újságlapokat fedeztek fel, büntetésül leszállították felesége látogatási idejét, és a behozott ebédért nem mehetett az irodába, hanem azt a személyzet - legtöbbször hiányosan - juttatta el hozzá.

A külvilágtól való elzárást szolgálta az is, hogy nem levelezhettek a szeretteikkel, az ismerőseikkel, ugyanakkor vihettek be számukra tollat, papírt, tehát bent írhattak, dolgozhattak, ami segíthetett mentális állapotukon. A szigorú tiltás ellenére titokban sok levelet írtak a fogházban, ám az elközből veszélye miatt meg kellett gondolniuk, mit és hogyan vetnek papírra. Emellett a továbbításról is gondoskodniuk kellett, tehát találniuk kellett valakit, aki kicsempészde azokat. Kelen Jolán Bokányi Dezsőről szóló könyvében azt írta, hogy a fogházörök között akadtak olyanok, akik rokonszenveztek a politikai foglyokkal, legtöbbször pénzért tett tiltott szolgálatokat, például hoztak, vittek leveleket számukra, de olyanok is voltak, akik önzetlenül segítettek. Így módon jutottak el a szeretteiknek, ismerőseiknek írt olykor nyugtató, aggódó vagy politikai hangvételű levelek, de feltehetően így módon juttathatta ki az elektromérnök végzettségű Kelen József a fogházban megírt tudományos dolgozatait is, melyek a *Zeitschrift für Elektrotechnik und Maschinenbau* című folyóiratban jelentek meg. Emellett azonban a látogatások alkalmával a családtagok, ügyvédek is csempészhettek ki leveleket.

A népbiztos-per iratanyagában fellelhető magánlevelek két módon „kerültek elő”: vagy még a fogházban, például cellaellenőrzéskor találták meg és kobozták el, vagy pedig a börtönön kívüli házkutatáskor, motozáskor akadtak rá, és mivel a perben érintett egy-egy népbiztosra vonatkoztak, mint terhelő bizonyítékot csatolták az üggyhöz.

Szabados Sándor az államügyészség fogházában az 1919-es év utolsó hónapjaiban írt baráti hangú levelet fogolytársának, barátjának, *Gárdos Frigyesnek*, amit ez utóbbi cellájának átkutatásakor fedeztek fel. A levél végén szereplő: *„Kézét csókolja, Szabados”* elközből pedig könnyű volt azonosítani íróját. Ennek kapcsán Szabados 1920. január 2-án kihallgatták az ügyészségen. A levél megírását azzal magyarázta, hogy Gárdos Frigyes - akinek a fivére, Gárdos Sándor a Népszavánál dolgozott - a lap ellen 1919. december 7-én elkövetett támadás miatt nagyon fel volt dűlva, s ennek Szabados előtt hangot is adott, amikor a fogház felvételi irodájában ügyvédekkel beszéltek. Az elfogott írás politikai tartalma egyértelmű, ugyanis Szabados értékelte az aktuális politikai helyzetet, és közölte véleményét, meglátását barátjával. A levelet olvasva kiderül, hogy a politikai változásokat meghatározó hírek valóban bejutottak a fogház falain belülre. A Tanácsköztársaság utáni időszak eseményeit elemezve kitért Friedrich István 1918-1919-es szerepvállalására és arra, hogy feltehetően ezzel összefüggésben, várja a miniszterelnök letartóztatását és az ebből kialakuló kormányválságot. Ezzel magyarázta a levélben említett „sejtéseket” és *„szívzorongva várt elhatározás fontosságát, legközelebb ránk virradó”* napokat is. Azt remélte ugyanis, hogy a kormányválság után egy proletárelemeket és szociáldemokratákat is magában foglaló békésebb irányzat jut majd hatalomra, mely a politikai foglyok sorsának javulását és szabadlábra helyezését fogja eredményezni. Tehát mind az ország, mind a saját sorsát tekintve bizakodó volt. A jövőbeli politikai történések kapcsán pedig egy újabb forradalmat valószínűsített, melyet véleménye szerint a proletárdiktatúrától eltérően a parasztság fog kirobbantani a tervezett földreform okán. Mint ismeretes, politikai gondolatai, elképzelései nem váltak valóra, az új Huszár-kormány nem váltotta be Szabados ez irányú reményeit. A levél abból a szempontból is figyelmet érdemel, hogy milyen véleményét fogalmazott meg ebben a Tanácsköztársaság kikiáltását előkészítő Egységokmány egyik aláírójáról, a Népszava Tanácsköztársaság alatti főszerkesztőjéről *Weltner Jakab*ról, azaz Janzi úrról. *„Ha van történelmi igazságszolgáltatás, ez a figura nem fogja elkerülni a sorsát.”* A felháborodott és dühös szavakat az indokolta, hogy világossá vált számára, hogy Weltner Jakab a proletárdiktatúra időszakában ellenforradalmi beállítottságú személyekkel tárgyalt, amit Szabados még a börtön falain belül is árulásnak minősített. **(Lásd a 8. számú dokumentumot!)**

Bokányi Dezsőnek sok levelet sikerült családjával és ismerőseivel kicsempésznie a börtönből, melyek később kellemetlen percekot okoztak az egykori népbiztosnak. Az 1919 őszén felállított Budapesti Katonai Városparancsnokság Védelmi Osztálya - mely a kommunista, szocialista és más nemzetellenesnek tartott mozgalmakról, az azokban résztvevőkről, vagy ilyen irányú tevékenységgel gyanúsíthatóak ellen foganatosított nyomozásokat, kihallgatásokat és letartóztatásokat - házkutatáskor és személyi motozáskor több, Bokányi Dezsőtől származó levelet talált meg, amiket mint terhelő bizonyítékokat elküldtek az államügyészségnek.

A Városparancsnokság Védelmi Osztálya másokra nézve terhelő bizonyítékok okán átkutatta Somogyi Bélának, a Népszava főszerkesztőjének 1920. február 17-ei meggyilkolását követően annak Uránia szállóbeli lakását, ahol megtaláltak egy Bokányi által 1919. december 24-én a börtönből írt levelet. Az ügy kapcsán közölték az ügyészséggel, hogy a védelmi osztály *„nem első ízben vesz tudomást arról, hogy az ügyészség foghelyiségében lévő exponált kommunisták a külvilággal ellenőrzetlen levelezést folytatnak.”*

Bokányi Dezső levélét kedves gesztusnak szánta Somogyi Bélának, melyet azon alkalmából írt elvbarátainak, hogy az egykori népbiztos 25 éve lett a szociáldemokrata pártvezetőség tagja. *„En úgy ünnepeltem a fordulót, hogy fűtetlen, jégszekrényyszerű cellámból rövid egymásutánban üdvözlöm régi jó barátaimat és harcosársaimat és így önt is.”* A levélből kitűnik, hogy elveiben nem törte meg a börtön, továbbra is hű maradt a szociáldemokráciához, büszke volt a magyarországi szociáldemokraták munkájára és benne saját politikai múltjára. Emellett sok utalást tett az akkori közállapotokra, Somogyi Béla akkori helyzetére, munkájára és a Népszavában írt cikkeire. *„Tudom, hogy most Ön kénytelen sokszor a tollszárat megrágni, míg valahogy leír jobbra-balra kanyarított mondatot [...]. Sziklák, zátonyok között kanyargassa türelemmel a cikkeit. Nem először áll nehéz helyzetek örvényes forgatagában. Ahí pedig ilyeneknek egyszer már a szemébe nézett, az félelem nélkül állja a hasonlót.”* Sorait olvasva észrevehető, hogy a börtönben sokat gondolkozhatott, egyfajta számvetést végezhetett a proletárdiktatúrával kapcsolatban és a magyarországi viszonyok között koraszülött eszmének minősítette a kommunizmust. **(Lásd a 9. számú dokumentumot!)**

Bokányi Dezső nemcsak a Népszava főszerkesztőjének, hanem egyik akkori szerkesztőjének és egykori pártfogoltjának, *Szakasits Árpádnak* is írt. A Városparancsnokság Védelmi Osztálya személyes motozás alkalmával 1920. január 25-én vett el Szakasitól egy 1920. január 14-ei dátummal ellátott levelet. Az üggyel kapcsolatban mindkettejüket kihallgatták. A városparancsnokság nyomozója által kikérdezett Bokányi nem tagadta a levél megírását és kijuttatását, azt azonban ártatlan irodalmi eszmecserének minősítette és mivel feltehetően senkit nem szeretett volna bamba keverni, azt vallotta, hogy nem emlékezett rá, ki vitte ki a börtönből. Szakasits tőle függetlenül azonban azt vallotta, hogy Bokányi Dezső feleségétőlkapta, ami valószínűleg megfelelt a valóságnak. Akárcsak a Somogyi Bélának írt levélből, ebből is kiderült, hogy Bokányi Dezső hozzájuttott a fogházban a Népszavához. *»Figyelem is az irodalmi fertályt, ha néha a kezem ügyébe akad*

az újság. De bizony nem igen illatoznak ott virágok a műzsák kertjéből. Úgy látszik, a „tér szüke” elhessegeti a „fölsleges szedés” rejtekébe. « A levél valóban felfogható irodalmi diskurzusnak, ugyanis Bokányi olvasta a Népszavában Szakasits méltatását Émile Zola Pénz című könyvéről, s ennek kapcsán fejtette ki véleményét a francia szerző irodalmi munkásságáról. Ezen kívül tanácsokkal is ellátta barátját azzal kapcsolatban, hogyan lehet jól írni, hogyan lehet valaki jó író, újságíró főleg az akkori közállapotok között. „Vigyázzon, hogy a gyors röfmeréssel el ne repegessen a vásznat! Még egy róf, még egy róf, stb. Sokan haltak meg így! Most azt hallom, Gödöllőt kell kerülgetnie.” A levélben azonban az aktuális politikai helyzetre, a közelgő választásokra is tett utalásokat. »Ha ilyen fészket lát az ember, a proletárdiktatúra után csorog az ember nyála. Inkább az öklét izgatja az embernek, mint a parlamentáris érzékeit. Egy tudat vigasztalhatja, hogy az összes építőmunkás jelöltek hasonló „terep-gyengeségben” szenvednek. Hatan jelöltek. Elég szép szám és a szervezethez mérten is arányos a többi szervezettel, csak a „kilitás” aránya kedvezőtlen. Bár rám csúfolnának az események és a kilitás jóra fordulna. « (Lásd a 10. számú dokumentumot!)

Feltehetően erre a levélre Szakasits egy későbbi interjúban a következőképpen emlékezett vissza: „Ebben azt írta a többi között: nem kell elbátortalanodni, mert az eszme ereje túléli ezt a tragédiát is. Tovább kell folytatni a küzdelmet az adott viszonyoknak megfelelően, de törhetetlenül. Ezt a levelet az ellenforradalmi nyomozók, amikor elhurcolták, megtalálták nálam, és sajnos emiatt Bokányit a fogházban meg is büntették. ” Azt nem lehet tudni, hogyan büntették meg Bokányit e két politikai tartalmú levél kapcsán, de valószínűsíthetően a látogatási idő lerövidítésével, magánzárkával, sétamegvonással tudták megnehezíteni rabságát.

A börtönbeli levelek segítségével bepillantást nyerhettünk abba a kevésbé ismert időszakba, hogy miként éltek a fogházban az egykori népbiztosok a bírósági tárgyalást megelőzően, baljós sejtelmekkel várva a mind fizikailag, mind lelkileg megterhelő, több száz tanút felvonultató közel hat hónapos tárgyalást, mely után négy halálos ítéletet és hat életfogytiglani börtönbüntetést szabott ki rájuk a Stocker Antal vezette bírósági tanács.

Források

1.

Az Országos Gyűjtőfogház főorvosának jelentése

Tekintetes Gyűjtőfogházi Igazgatóság!

A letartóztatottak jó része lesoványodott, vérszegény, szédül, álmatlan, éhezést panaszol, s úgyszólván szemmel láthatóan gyengül, az ambulanciákon naponta 80-100 személy jelenik meg, sírva könyörög az orvosnál élelmezésért.

Ez indított számszerűleg megállapítani, mennyiben indokoltak panaszai?

Február 29. napján átlag naponta 2110 egészséges (kórházban nem fekvő) letartóztatott élelmeztetett.

Jutott egy személyre naponta 234,33 gramm rozsliszt, ebben fehérje: 26,78 gr

zsír 4,00 gr

szénvízegy : 218,72 gr

olajban: zsír: 4,50 gr

marhahúsban: fehérje: 19,70 gr

zsír: 9,80 gr

darákban: fehérje: 9,70 gr

zsír: 3,80 gr

szénvízegy: 44,90 gr

répákban: fehérje: 12,40 gr

zsír: 16,50 gr

szénvízegy: 82,90 gr

Tehát 24 órára kapott egy egyén: fehérjében: 66,96 gr

zsirokban: 38,60 gr

szénvízegyben: 346,52 gr

Az életbúvárok szerint szüksége van egy egyénnek egy napra: fehérjében: 110 gr-ra

zsirokban: 60 gr-ra

szénvízegyben: 450 gr-ra

Ezek szerint megállapítható, hogy letartóztatottjaink csak felét kapják meg az életműködés karbantartásához szükséges tápanyagoknak, különösen, ha tekintetbe vesszük, hogy fogházunk helyiségei fűtve nem lévén, a tápanyagok egy része a test melegítésére is felhasználják. Testük pedig annyival könnyebben lehül, mert jó részének igen fogyatékos a ruházata.

Az 50%-os hiányos táplálkozás megállapításával az orvos elvégezte szakszerű kötelességét s hivatása felhívni az Igazgatóság figyelmét, hogy az eddigi tápanyagok kétszeresét nyújtsa, ellenkező esetben a skorbut és gyakoribb szívhűdések esetei el nem kerülhetők.

Távol áll tőlem, hogy idegen berkekbe kalandozzam, de mint antropológusnak meg kellett szoknom, hogy a közönség nemcsak testi, de lelki bajaiban is az orvostól várja a segédelmet, s ez indít arra, hogy a következő indítványomat becses figyelmébe ajánljam.

Hazánk jelen súlyos anyagi helyzete lehetetlenné teszi, hogy a letartóztatottak tápszerekkel ellátását az eddigi adagok kétszeresére emeljük fel, mert ezzel a vis maioron felül méltánytalanságot követnének el a szabad emberekkel szemben.

A sanyarú helyzetet a kommunisták okozták, akiknek túlnyomó része már le van tartóztatva.

Intézetünkben megállapítottam, hogy a kétezren felüli létszámból csak 490, vagyuk kikerekítve: 500 a valódi proletár, akiknek egyáltalán nem hoznak be élelmiszereket, míg ¾ része kívülről kap élelmiszereket. Tehát az ő tanai szerint is illő és igazságos, ha amidőn ezek bővelkednek a bő és jobb tápszerekben, legalább a letartóztatási intézetek által nyújtott tápszereket adják át azon társaiknak, akik egyáltalán nem kapnak hozzájuk tartozóik szegénysége, vagy távol vidékbelisége miatt tápszerpótlást.

Ezen megoldás elrendelése mellett bőven kikerülne a szükséges dupla porció.

Rüben László, az Orsz. Gyűjtőfogház főorvosa

Jelzet: MNL OL K 579-1919-yl. - Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Polgári kori kormányhatóság levéltára. Igazságügy-minisztérium, Országos Gyűjtőfogház ügyei.

2.

Dr. Ötvös József fogházorvos jelentése Kalmár Henrik egészségügyi állapotáról

Orvosi jelentés

Kalmár Henrik 49 éves, vizsgálati fogoly, ki folyó évi augusztus hó 17-e óta van fogházunkban letartóztatva, felső fogainak hiánya okozta gyomorbetegség, vérszegénység, lesóványodás, szédülés és ideggyengeségben szenved.

Tekintettel arra, hogy felső fogainak hiánya következtében rendszeresen csakis folyékony tápszerrel bír élni s így a mesterséges összeaprított, illetőleg összetépett húsdarabokat, úgy a tésztát s a kenyeret csakis vízzel képes lenyelni: megállapítható, hogy részint az emésztéshez szükséges előkészítő eljárás - a rágás - hiányzik, részint a táplálkozás a legnagyobb mértékben tökéletlen.

A rágás hiányának nagy jelentősége abban nyilvánul, hogy ez által részint a nyálképződés csökken, enélkül pedig a szénhidrátos tápszerekben lévő keményítőnek és szénhidrátoknak dextrinizálása (cukorra való átalakulása) hiányzik, és a táppép kevesbedik, részint hiányozván a húsnak összerágása a gyomorban lévő emésztőnedveknek a húsrótokban lévő fehérjét kevésbé képesek peptonizálni, s így a táppép szintén csak kisebb mértékben fejlődhet.

A táppép csökkenésével a szervezet kevesebb kalóriát kap.

A táplálkozás tökéletlensége pedig abban találja kifejezését, hogy csökkenvén az emésztés a gyomorban s a belekben visszamaradt emésztetlen tápanyagok hurutos folyamatot - dyspepsiát - hoznak létre.

S így egyrészt fogyás, s elerőtlenedés, másrészt gyomorbélhurut és következményei, bántalmi, mint vérszegénység s ideggyengeség lépnek fel.

Mindezek alapján szükséges, hogy a hiányzó felső fogak műfogbetétdarabokkal mielőbb pótolassanak.

Ez okból az a véleményem, hogy részint a műfogbetétdarab elkészítése céljából, részint a meglévő gyomorbélhurut, vérszegénység, s ideggyengeség gyógyítása s a diétás ételmezés alkalmazása okából a fogvatartás legalább hat hétre felfüggesztessék, nehogy egészségére, sőt életére nézve is veszélyes következmények származhassanak.

Budapest, 1919. október 8.

Dr. Ötvös József, egészségügyi tanácsos, törvényszéki és fogházorvos

Jelzet: Budapest Főváros Levéltára (BFL) VII. 5. c (Budapest Királyi Büntetőtörvényszék iratai. Büntetőper iratai.) 6274/1920 - A népbiztos-per iratanyaga 6423.

3.

Kalmár Henrik levele egészségügyi állapotáról

Tekintetes Ügyész Úr!

Úgy hiszem, hogy tegnap az én fogaimnak az ügye nem volt helyesen elintézve, és kérem az én tegnapi kihallgatásomat a következőkkel kiegészíteni: 1913-1914 évben az én fogaimat dr. König Ignác kezelte Pozsonyban. Akkor én egy aranyhidat kaptam egy pár felső fogakkal, amely aranyhíd a még akkor meglévő két valódi foghoz volt erősítve. A háború alatt azonban az én összes felső fogaimat egynek a kivételével elveszítettem és ennek a következtében az aranyhíd kiesett. 1918-1919 telén akartam én magamat dr. Császár fogorvossal kezeltetni. Dr. Császár azt mondta, hogy az én itteni felső fogaimat is ki kell húzatni, mielőtt ő nekem egy új „Gebiss” csinálhat. Ezen műtétnek én akkor magamat nem akartam alávetni. Később pedig nem volt alkalmam orvosilag kezeltetni magamat. Most azonban érzem én fogatlanságom következményeit, nevezetesen gyomor- és bélfájdalmakat, egyáltalában nem tudom magamat táplálni és rohamosan soványodom.

Kérem tehát a tekintetes ügyész urat, hogy nekem fogaim helyreállítása és ezáltal egészségem javítása céljából szabadságot adni szíveskedjék.

Budapest, 1919. 10. 11.

Kalmár Henrik, vizsgálati fogságban lévő politikai fogoly

Tekintetes dr. Aczél államügyész úrnak

Jelzet: BFL VII. 5. c 6274/1920 - A népbiztos-per iratanyaga 6424.

4.

Szabados Sándor levele egészségügyi állapotáról

Tekintetes Államügyész!

Az 1./ alatt tisztelettel becsatolt orvosi bizonyítvány tanúsága szerint idült orr-garat-gégehurutban szenvedek, amely betegségem állandó orvosi kezelésre szorul. Ezt a kezelést csupán specialista, még pedig olyan, aki betegségemet alaposan ismeri, az láthatja el, miért is tisztelettel kérem a tekintetes Államügyészséget, hogy miután rajtam a kezelés teljes elhanyagolása következtében mindjobban elhatalmasodó bajom kezelését megengedni méltóztatnék, jelesen kérem, hogy állandó kezelőorvosomat, dr. Réthi Aurél orvos urat, kezelés céljából kísérővel együtt hetenként kétszer vagy háromszor, vagy amennyire a kezelés miatt szükségem lesz, többször lakásán felkereshessem.

Tisztelettel: Szabados Sándor

1./ számú melléklet:

Orvosi bizonyítvány

Alulírott igazolom, hogy Szabados Sándor úrnál időnként exacerbatio ikébölgnyedés van jelen, s ezzel kapcsolatosan idült orr-garat-gégehurut. Nevezett 5 év óta állt időnként kezelésem alatt.

Budapest, 1919. december 2-án

Dr. Réthi Aurél

Jelzet: BFL VII. 5. c 6274/1920 - A népbiztos-per iratanyaga 6437-6438.

5.

Dr. Ötvös József levele Szabados Sándor egészségügyi állapotáról

Orvosi jelentés

Szabados Sándor letartóztatott idősült orr-garat-gégehurutban és ideggyengeségben szenved.

Tekintettel arra, hogy a klinikai tünetek alapján ikébölgnyedést jelenleg nem lehet kimutatni, mint ezt dr. Réthi Aurél, egyetemi tanársegéd folyó évi január hó 20-án fogházunkban végzett vizsgálat alapján sem volt képes megállapítani.

Tekintettel arra, hogy a meglévő betegségét a fogházban is lehet gyógykezelgetni, tekintettel arra, hogy jelenleg életveszélyről szó sem lehet, tekintettel továbbá arra, hogy ideggyengesége nem bír komolyabb jelentőséggel: az a véleményem, hogy Szabados Sándor ama kérése, hogy hetenként többször dr. Réthi Aurél tanársegédhez eljárhasson, nem indokolt.

Budapest, 1920. január 27.

Dr. Ötvös József, egészségügyi tanácsos, törvényszéki és fogházorvos

Jelzet: BFL VII. 5. c 6274/1920 - A népbiztos-per iratanyaga 6440.

6.

Gündisch Guido levele Kalmár Henrik ügyében

Tekintetes Államügyészség!

Vagyok bátor az igen tisztelt nyomozóhatóság figyelmét arra felhívni, hogy védencem elmeállapota gyanús. Előre bocsájtom, hogy Kalmár Henrik édesapja 15 évig volt elmeegógyintézetben, mégpedig Módoson, Békésgyula mellett. Körülbelül 9 évvel ezelőtt védencemen magán mutatkoztak elmezavarok jelenségei, amely alkalmankor hetekig a Schlesinger-féle szanatóriumban gyógykezelgetett Pozsonyban. A napokban védencem feleségéhez intézett cédulákat juttatta hozzám, melyek nyilvánvalóan zavaros tartalmúak.

Ezek alapján kérem védencemet két törvényszéki orvos által megfigyeltetni és amennyiben elmeállapotának további megfigyelés válnék szükségessé, a Lipótmezei állami intézetbe szállítani.

Megjegyzem, hogy talán Somogyi Béla meggyilkolása okozta a napokban védencemnek oly magaviseletét, mely üldözési mániának tetszik. Félek, hogy a gyűjtőfogházban való esetleges kiszállítás állapotát még rosszabbítaná, mert ott karhatalmi közegek és tiszték végzik a foglyok őrzését, úgy hogy védencem azon bűncselekményekre való tekintettel, amelyekkel gyanúsítatik, ott még nagyobb félelemben volna.

Tisztelettel: dr. Gündisch Guido

Jelzet: BFL VII. 5. c 6274/1920 - A népbiztos-per iratanyaga 6430.

7.

Kalmár Henrik német nyelvű levele feleségéhez

Liebe Toni!

Heute Nacht hat mir der Diener von Váry mitgeteilt, dass er die Leute kennt, die ein Complot gegen dich schmieden. Er hat mir es zugerufen über den Hof. Seid auf den Hut und mache die Anzeige! Dem Diener gebe ein Trinkgeld, aber sage, er soll nicht so schreien, andere müssen das nicht wissen. Liebes Fräulein! Lebt die Frau überhaupt noch? Sagen Sie mir, ich bitte alles, ich will alles wissen. Hüten Sie sich auch vor dem Bub, wo ist denn der Bub eigentlich? Liebes Fräulein! Ich bitte Sie, sagen Sie mir alles, denn etwas geht da draussen vor. Es ist ganz schrecklich wie besorgt ich bin. Und der Lump - Sie wissen schon - der tut nichts dergleichen und macht es so, als ob er davon keine Kenntniss hätte.

Grüß, Heini

8.

Szabados Sándor levele Gárdos Frigyesnek

Édes Fricikém,

a Népszava lerombolása a sors részletfízetése azokért a bűnökért, amiket a Conti utcában a proletárság ellen elkövettek. Sajnálom az anyagi kárt, amit egyébként a kormány meg fog téríteni és örülök a politikai haszonnak, amit cserében ki fognak verekedni. Nincs itthon a párt esze Garami , tehát megjött a párt esze és talán kivételesen valami okost fognak cselekedni.

Nem tudtam, hogy Janzi úr , akiről Ágai Béla és Krausz Simi vallomása alapján beigazolódott, hogy részt vett ellenforradalmi akciókban - egész politikai és társadalmi egyéniségével összhangban karikatúragyűjtéssel foglalkozunk. Ha van történelmi igazságszolgáltatás, ez a figura nem fogja elkerülni a sorsát. Ez a számalomra sem méltó ember Ágai lakásán több ízben részt vett olyan tárgyalásokon, ahol tisztára burzsoá elemek, bankdirektorok, katonák, polgári újságírók szerveztek összeesküvést a diktatúra megbuktatására. Ez a példátlan árulás azokból a jegyzőkönyvekből derül ki, amiket a Krausz Simit rehabilitáló tárgyalásokról vettek fel és adtak ki Bécsben. A Kovács ügy csak annyiban érdekel, hogy türelmetlenül várom Friedrich letartóztatását. Pozitív tudom, hogy a Károlyi-kormány és a katonatanács között ő alkotta az összekötő kapcsot és így, főképp Károlyi Imre gróf levele után, aligha folytatható ennek a bűnügynek politikai regárdokkal számoló vizsgálata. Forradalmakat nem vágyok és kívánságok, hanem szükségszerűségek támasztják. Ebből a szempontból a sánszok abszolút jók. Azonban azt hiszem, nem tévedek, ha az újabb forradalom tűzhelyét - szemben a miénkével - a birtoktalan parasztságnál keresem. A földbirtok-reform javaslatától várom a helyzet felborulását. Minthogy ezt a nemzetiek sokáig nem halaszthatják, a dátum egybe eshetik a sejtésekkel, hogy ezt a kedvező alkalmat nem hagyjuk majd elszuhanni, az csak természetes. Egyébként e pár nap, ami legközelebb ránk virrad, elhatározó fontosságú. Szívszorongva várhatjuk.

Kezét csókolja Szabados

9.

Bokányi Dezső levele Szakasits Árpádnak

Kedves Szakasits elvtársam,

1920. 01. 14.

nem tudom, hogy jól tudom-e, de úgy tudom, hogy Ön most már állandóan a Népszavánál van. Figyelem is az irodalmi fertályt, ha néha a kezem ügyébe akad az újság. De bizony nem igen illatoznak ott virágok a múzsák kertjéből. Úgy látszik, a „tér szűke” elhessegeti a „főlöleges szedés” rejtekébe. Amennyire visszaemlékezem legutolsó kis irodalmi zsűzsűja volt Zola „Pézn” regényének méltatása. Vonat alatt, tárcában. Felhasználta az alkalmat, hogy sürítve elmondja Zoláról mindazt ennél a regénynél, amit Zola jobb regényénél kellett volna megmondani. A pénz nem a legsikerültebb regénye Zolának. A Rougou-Macquart sorozatban a Patkányfogó, a Germinal, a Mouret abbé vétke, a Nana, a Pascal orvos mindegyike külön-külön sokkal jobb költői alkotások. A gondolat nagy volt, de ekkor még Zola nem volt elég erős, mert látszik ugyan, hogy olvasta már a szocializmust, de mélyére nem hatoltán, alkalmazni nem tudta. Szocialista mélység nélkül a pénzzel leszámoló szellemi birokra kelni nem lehet. A Munka megírásakor már jobban bírta volna. De mikor neki már a Rougou-Macquart sorozatban kellett bírnia! Ezt talán Zola is érezhette, mert hőseit a végén mind elutaztatja más világrészbe, mintha csak később folytatni szándékozta volna a birkózást. De ezt csak en pászant mondom. Nem ezt akartam lényegében mondani, hanem azt, hogy próbálkozzon meg a gondosabb alkotásokkal. Írjon mondatonként jól kicsiszolt apróságokat. Olyanformán csiszolja, mint amikor valaki újra meg újra elveszi a körmit rágni. Az emberi élet annyira tele van ezeryni változatossággal, hogy sohasem merül ki. Pillanatnyi felvételek gondolat szikrái igen sokszor jobban visszatükrözik az ember nagyságát és gyarlóságát, mint némely kötetes regények. Önnek már van elég szöbösége, kifejezési módja is elég műves. Ha akar, tud sűrű is lenni, itt-ott az evezővel már a mélységet is tudja érinteni. Önnek kell maga számára olyan áhítatos pillanatokot lefoglalni, amikor ateista szívvel bár a múzsákhoz imádkozik. A múzsák igen önző lények, csak annak adják oda egészen magukat, akik nekik is egészen odaadják valójukat. Akik nem ilyenek, azok kaphatnak tőlük tarka, röpké pillangókat, de tündérbirodalmat soha. Vigyázzon, hogy a gyors rőfméréssel el ne repesse a vásznat! Még egy rőf, még egy rőf, stb. Sokan haltak meg így! Most azt hallom, Gödöllőt kell kerülgetnie. Rossz volt az királyi nyaralónak, de még rosszabb szocialista püspökfaltnak. „Hivatalnok urak” domíniuma. Ipar, gyár stb. nincsen, azaz ausschlaggebend mérvben nincsen. Ha ilyen fészket lát az ember, a proletárdiktatúra után csorog az ember nyála. Inkább az öklét izgatja az embernek, mint a parlamentáris érzéseit. Egy tudat vigasztalhatja, hogy az összes építőmunkás jelöltek hasonló „terep-gyengeségben” szenvednek. Hatan jelöltek. Elég szép szám és a szervezetséghez mérten is arányos a többi szervezettel, csak a „kilátás” aránya kedvezőtlen. Bár rám csúfolnának az események és a kilátás jóra fordulna.

Ön persze nem tud németül, pláne nem tud annyira, hogy klasszikus német nyelvű írásokat megérthetne, s így csak magyar fordításban ajánlhatom. Romain Roland „Jean Cristoph” regényét, amely németben három vastag kötet, magyarban azonban az első kötetét kezdték 10 koronás részletfűzetekben kiadni. Azt hiszem, hogy még az első kötet összes fűzetei sem jelentek meg, hanem abbahagyták a kiadást. Ajánlom azonban ezt a keveset is megvenni, elolvasni és a világirodalom újkori első nagymesterét fogja megismerni, a többi élők csak tanoncok mellette. Kanalanként kell élvezni. Mit csinál a Bresztovszky ? Gondolnak-e néha rám?

Üdvözli: BD

10.

Bokányi Dezső levele Somogyi Bélának

Somogyi elvtársam!

1919. XII/24

Negyedszázados fordulója van pártvezetőségi tagságomnak. A proletárnak ez is ünnep, még pedig elég tiszteltreméltó ünnep. Én úgy ünnepelem a fordulót, hogy fűtetlen, jégsekrényszerű cellából rövid egymásutánban üdvözliöm régi jó barátaimat és harcostársaimat és így önt is.

Tudom, hogy most Ön kénytelen sokszor a tollszárat megrágni, míg valahogy leír jobbra-balra kanyarított mondatot. Mikor néha cikkeihez hozzájutok, valósággal bámulum stílusbeli készségét, mellyel nagyszerűen védelmezi formában a lényegét. Azért írom meg ezt Önnek, mert tudom, hogy jól esik, ha az értelmetlen bírálók hangjai közé odavegyül a megértő bíráló hangja, pláne ha a bíráló olyan régi katona, mint én. Vettem észre, hogy múltkoriban hirtelen melegében szocializálni kezdte a házakat, de abba is kellett hagynia. Gondolta, hogy az ügy még koraszülött. Érdekes valami is ez a koraszülött eszme. Néha úgy látszik, hogy az eszme megelőzi kora viszonyait, néha pedig a kor viszonyai erősebbek, mint az egyének eszmei akarásai. Az eszmének és a kor viszonyainak szerencsés egyensúlya csak azokban az államokban található meg, amelyekben a kölcsönös erő mellett megvan a hajlandóság a követelő felet kielégítő engedékenységre. Mi nem ilyen államban élünk! Mi annyiféle köntösben vagyunk kénytelenek bujkálni az eredményekért, hogy az állatkeret összes pikkely, toll, bőr és szőr képviselői megirigyelhetnek bennünket. A mi rajtuk csak külön-külön van meg, az mi rajtunk szükség esetén mind együtt van.

De majd kiderül. Vigasztaló egyelőre, hogy ezt a helyzetet egy osztály sem tartja elfogadható helyzetnek. Az egyoldalúság csak a másik egyoldalúság sorsára jut. De addig? Sziklák, zátonyok között kanyargassa türelemmel a cikkeit. Nem először áll nehéz helyzetek örvényes forgatagában. Aki pedig ilyeneknek egyszer már a szemébe nézett, az félelem nélkül állja a hasonlókat.

Emlékszem, mikor még 10 pengő forintokért rámába való Népszavát szerkesztett. Hol ingyen, hol garasokért, hol száz forintért fordítgatott, cikkezett, tárcázott, stb. olyan idők voltak ezek, amelyben az ipari proletár még a borbélyműhelyt is párterkölsbe ütközőnek minősítette. A proletár a jó cikkeket szerette, de zsíros csuszát nem adott hozzávaló kedverítőnek, éltetőnek. Somogyi mégis megmaradt Suhogónak.

Az emlékekről eszembe jut, hogy Farkasnak megírtam, hogy nem-e volna jó 50 éves forduló ünnepet rendezni vagy Népszavát újévnapjára ünnepi hangulatba ringatni. Ha jól emlékezem, 1869-ben volt a pesti István téri gyűlés, ahol először dörgött az égbolt felé: le a munkásbírrendszerral, éljen választási jog! stb. Természetesen csak azt kidomborítani, amit ma lehet kidomborítani. A mai sivár, nagyobb megnyilatkozások nélküli időben valóságos oázis volna egy a lelkeket összefogó ünnepi hangulat. Úgy hiszem, 1868-1870-ig majd minden hónapra akadna emlékezni való. Táncsics orosházi választása. Politzer „Testvériség” lapja. Arany Trombita és az Általános Munkás Újság megjelenésének dátumai. Politzer pere, akit azért fogtak perbe, mert az udvar 500 forintos ajándékát nem akarta Ferencz József nevű úrnak megköszönni, mert felségnek nem ismerte el. Mindezt természetesen okosan feldolgozva, vigyázva a sziklára. A fene egye meg, de fázik az ujjam! Egy kicsit a tudóm is. A morózus hidegből üdvözlő és köszöntő: Bokányi, akit ön is tartson meg jó emlékében.

Jelzet: BFL VII. 5. c 6274/1920 - A népbiztos-per iratanyaga 6466-6467.

Címkék:

[Népbiztos](#) ^[2]

[Ferenc József](#) ^[3]

[Budapesti Királyi Büntetőtörvényszéki Fogház](#) ^[4]

[Peidl-kormány](#) ^[5]

[Friedrich-kormány](#) ^[6]

[népbiztos-per](#) ^[7]

[Tanácsköztársaság](#) ^[8]

Kiadás: 16. évfolyam (2016) 2. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/politika/az_egykori_nepbiztosok_bortonbol_irt_levelei.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/politika/az_egykori_nepbiztosok_bortonbol_irt_levelei.html

[2] <https://www.archivnet.hu/cimkek/nepbiztos>

[3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/ferenc-jozsef>

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/budapesti-kiralyi-buntetotortvenyszeki-foghaz>

[5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/peidl-kormany>

[6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/friedrich-kormany>

[7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/nepbiztos-0>

[8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/tanacskozrtarsasag>